SANASTO RY, SANASTO RF
Korkeavuorenkatu 30 A
00130 Helsinki
Puh. (09) 5629 3300
info@sanasto.fi

LAUSUNTO

5.11.2015

EDUSKUNNAN VALTIOVARAINVALIOKUNNAN SIVISTYS- JA TIEDEJAOSTOLLE

ASIA: HE 30/2015 vp eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2016, PL 29

Kirjallisuuden tekijänoikeusjärjestö Sanasto ry, Sanasto rf (jäljempänä Sanasto) kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi asiassa. Sanasto on valtakunnallinen kirjallisuuden alan tekijänoikeusjärjestö, joka valvoo kirjallisuuden tekijöiden oikeuksia ja etuja. Sanaston jäsenjärjestöjä ovat Finlands svenska författareförening rf, Suomen Kirjailijaliitto ry, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto ry ja Suomen tietokirjailijat ry.

PÄÄVIESTIMME

- Lainauskorvaus on luovan työn tekijöille tärkeä tekijänoikeuskorvaus, jota maksetaan korvauksena heidän teostensa ilmaisesta kirjastolainaamisesta. Kun teosten maksuton lainaaminen sallitaan, tulee teosten hyödyntämisestä suorittaa asianmukainen tekijänoikeuskorvaus.
- Suomessa korvaukset ovat vain murto-osa muiden Pohjoismaiden tasosta, ja eduskunta on toistuvasti vaatinut lainauskorvausten nostamista lain ja direktiivin edellyttämälle tasolle. Tekijät menettävät vuosittain tekijänoikeuskorvauksia, jotka heille tulisi suorittaa.
- Edellisellä vaalikaudella kolme eri valiokuntaa (VaV, SiV ja TuV) otti kantaa korvausten korottamisen puolesta yhteensä yhdeksän kertaa. Vaalikaudella 2011–2015 lainauskorvauksista jätettiin kuusi kirjallista kysymystä, joilla oli allekirjoittajia kaikista eduskuntapuolueista.
- Keväällä 2015 eduskunnassa edustettuina olleet puolueet antoivat yhteisen julkilausuman, jossa vaadittiin lainauskorvausten korottamista pohjoismaiselle tasolle sekä opetus- ja tutkimuskirjastojen ottamista mukaan korvauksen piiriin. Hallituksen esityksessä lainauskorvauksiin on osoitettu 150 tuhannen euron korotus, joka ei riitä korottamaan korvauksia useasti edellytetylle pohjoismaiselle tasolle.
- Vahva poliittinen tahto pitkään jatkuneen epäkohdan korjaamiseksi pitää toteuttaa myös käytännössä. Toivomme, että valtiovarainvaliokunta jatkaa määrätietoista työtään Suomen lainauskorva-

usten nostamiseksi ja osoittaa talousarvion momentille 29.80.41 lisäyksen, jolla tekijöiden oikeus kohtuulliseen korvaukseen teosten maksuttomasta lainaamisesta toteutuu.

- Parhaillaan on lausuntokierroksella hallituksen esitys, jonka perusteella korvausta maksettaisiin jatkossa myös yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kirjastoista tapahtuvasta lainaamisesta. Tämä tarpeellinen lainmuutos on tärkeä toteuttaa mahdollisimman pikaisesti. Lainmuutoksella saman korvauksen piiriin tulee noin 17 miljoonaa lainatapahtumaa lisää. Tämänkin vuoksi on tärkeää jatkaa lainauskorvausten määrätietoista korottamista.
- Vuoden 2016 talousarviota käsiteltäessä valtiovarainvaliokunnan tulee huolehtia, että kaikki valtion budjetista maksettavat tekijänoikeuskorvaukset käyttäytyvät arvonlisäveron osalta yhteneväisesti.

Lainauskorvaus on tekijänoikeuskorvaus

Lainauskorvaus on teosten lainamääriin perustuva tekijänoikeuskorvaus, jota maksetaan tekijöille korvauksena heidän teostensa maksuttomasta kirjastolainaamisesta. Yksittäisen tekijän saama korvaus määräytyy hänen teostensa yhteenlasketun lainamäärän perusteella. Korvaus perustuu Euroopan unionin vuokraus- ja lainausdirektiiviin. Lainauskorvausta on Suomessa maksettu kirjailijoille, kääntäjille, kuvittajille sekä säveltäjille vuodesta 2007. Ennen tätä tekijöillä oli maamme tekijänoikeuslain mukaan oikeus korvaukseen luomiensa teosten lainaamisesta, mutta kaikki merkittävät lainaustoimintaa harjoittavat laitokset oli rajattu korvausvelvollisuuden ulkopuolelle. Suomen saatua Euroopan komissiolta virallisen huomautuksen lainauskorvausjärjestelmän puuttumisesta säädettiin tekijöille oikeus korvaukseen yleisistä kirjastoista tapahtuvasta lainaamisesta, mutta tarkoitukseen osoitettiin aivan liian pieni määräraha.

Lainauskorvauksiin vuosittain valtion budjetissa varattava määräraha on Suomessa muihin Pohjoismaihin verrattuna huomattavan alhainen ja eduskunta on puuttunut epäkohtaan toistuvasti. Määrärahan nykyisellä tasolla tekijä saa yhdestä lainatapahtumasta korvausta noin 16 senttiä. Tätä ei voida pitää kohtuullisena hyvityksenä tekijänoikeussuojan alaisen teoksen lainaamisesta. Sen ei voida myöskään katsoa korvaavan riittävästi tekijöille aiheutuvaa ansionmenetystä.

Suomalaiset lainasivat kirjastoista vuonna 2014 noin 95 miljoonaa kertaa. Samana vuonna kirjoja myytiin maassamme noin 20 miljoonaa kappaletta.[1] Mahdollisuus lainata kirjoja ilmaiseksi kirjastoista vaikuttaa vähentävästi teosten myyntimääriin, ja kirjastolainauksen vuoksi kirjailijat menettävät myynnin perusteella maksettavia tekijänoikeuskorvauksia. Lainauskorvaus kompensoi sitä, että tekijöiden oikeutta määrätä teostensa käytöstä on rajoitettu sivistyksen hyväksi. Kirjastolaitoksella on keskeinen rooli suomalaisen sivistyksen vaalijana. Laadukas kotimainen kirjallisuus tarjoaa kirjastolaitokselle sisällön ja mahdollistaa sen olemassaolon. Kirjastoihin sisällön tarjoaville tekijöille tulee myös Suomessa turvata riittävä korvaus luomiensa teosten lainaamisesta.

Lainauskorvaus hallituksen esityksessä vuoden 2016 talousarvioksi

Tarve lainauskorvausten pikaiselle korottamiselle on yleisesti tiedossa. Kaksi istuvaa eduskuntaa on vuorollaan todennut, että lainauskorvaukset tulee korottaa pohjoismaiselle tasolle. Hallituksen esityksessä vuoden 2016 talousarvioksi lainauskorvauksiin on esitetty 150 tuhannen euron korotus. Suunta on oikea, mutta korotuksen taso ei vastaa eduskunnan toistuvasti esittämää tahtoa ja parlamentaarisen työryhmän julkilausumassaan keväällä 2015 asettamaa korotustahtia. Korotuksenkaan jälkeen tekijät eivät saa Suomessa eduskunnan edellyttämää kohtuullista korvausta teostensa lainaamisesta.

[1] Lähde: Suomen Kustannusyhdistys

Eduskunnan sivistysvaliokunta esittää valtiovarainvaliokunnalle lausunnossaan SiVL 3/2015 hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2016 seuraavaa: *"Sivistysvaliokunta esittää valtiovarainvaliokunnalle, että lainauskorvauksiin varattavat määrärahat nostetaan muihin Pohjoismaihin verrattavalle tasolle ja että tiede- ja kurssikirjastot saatetaan lainauskorvauksen piiriin."*

Keväällä 2015 kaikista eduskuntapuolueista koostunut parlamentaarinen työryhmä antoi yhteisen julkilausuman, jossa edellytettiin lainauskorvausten pikaista nostoa sekä opetus- ja tutkimuskirjastojen sisällyttämistä korvauksen piiriin. Puolueet edellyttivät julkilausumassaan lainauskorvauksen tason nostamista asteittain niin, että vuoden 2018 talousarviossa lainauskorvaus yleisistä kirjastoista sekä tutkimusta ja opetustoimintaa palvelevista kirjastoista olisi kaikkiaan 14 225 000 euroa. Tätä voidaan pitää vähimmäisvaatimuksena teosten tekijöille suoritettavan korvauksen kohtuullisesta tasosta. Lausuman toteutuminen vaatii lainauskorvauksen nostamista vuosittain noin 2 miljoonalla eurolla. Hallituksen esitys lainauskorvausten korottamiseksi ei siis riitä tavoittamaan julkilausumassa edellytettyä pohjoismaista tasoa. Muissa Pohjoismaissa korvauksiin tehtävät indeksikorotukset kasvattavat maidemme välistä eroa entisestään.

LAINAUSKORVAUKSET POHJOISMAISSA 2015	LAINOJA VUODESSA	MÄÄRÄRAHA VUODESSA €	KORVAUSTA MAKSETTU VUODESTA
NORJA	40 milj.	12,5 milj.	1947
TANSKA	75 milj.	22,0 milj.	1946
RUOTSI	90 milj.	15,1 milj.	1954
SUOMI	95 milj.	8,2 milj.	2007

Eduskunnan lainauskorvauksesta toteamaa

Suomea velvoittavan vuokraus- ja lainausdirektiivin (92/100/ETY) perusteella asianmukaisen lainauskorvauksen maksaminen tekijöille on pakollista ja lainauskorvauksen määrän tulee korvata myös tekijälle aiheutuvaa tulonmenetystä. Lainauskorvauksiin varattu määräraha on koko olemassaolonsa ajan ollut liian alhaisella tasolla, ja asia on tunnustettu lainsäätäjän taholta useasti. Asiaan kiinnitettiin eduskunnassa huomiota jo laista säädettäessä (SiVM 15/2006). Eduskunta hyväksyi tuolloin sivistysvaliokunnan ehdottaman lausuman, jossa edellytettiin lisämäärärahan osoittamista lainauskorvauksiin.

Syksyllä 2011 eduskunnan valtiovarainvaliokunta totesi mietinnössään lainauskorvausten olleen koko olemassaolonsa ajan riittämättömällä tasolla. Valiokunta totesi pitävänsä välttämättömänä lainauskorvausten nostamista sellaiselle tasolle, että tekijät saavat kohtuullisen korvauksen teostensa lainaamisesta. Valiokunta myös kiirehti toimenpiteitä opetus- ja tutkimuskirjastojen ottamiseksi korvauksen piiriin (VaVM 26/2011). Valtiovarainvaliokunta toisti mielipiteensä syksyn 2012 mietinnössään (VaVM 39/2012). Tuolloin eduskunta hyväksyi valiokunnan esittämän lausuman: "*Eduskunta edellyttää, että lainauskorvauksiin varattu määräraha korotetaan asteittain sellaiselle tasolle, että tekijät saavat kohtuullisen korvauksen teostensa lainaamisesta.*"

Sivistysvaliokunta kiinnitti lausunnossaan SiVL 10/2012 jälleen huomiota siihen, että lainauskorvaukset ovat Suomessa edelleen huomattavasti alhaisemmalla tasolla verrattuna moniin muihin maihin. Valiokunnan lausunnossa painotettiin, että lainauskorvauksiin tarvitaan selkeä ohjelma, joka nostaa Suo-

men lainauskorvaukset pohjoismaisesti vertailukelpoiselle tasolle. Valiokunta ehdotti lausunnossaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavaa lausumaa: *"Eduskunta edellyttää, että kirjastojen lainauskorvausjärjestelmää uudistetaan siten, että se kattaa yleisten kirjastojen lisäksi myös opetusta ja tutkimusta palvelevat kirjastot ja että lainauskorvausten määrä selkeällä pitkän aikavälin ohjelmalla nostetaan kirjailijoiden kannalta kohtuulliselle tasolle."* Lausuma hyväksyttiin valiokunnan esittämässä muodossa.

Vuonna 2013 sekä valtiovarainvaliokunta että sivistysvaliokunta ottivat jälleen kantaa lainauskorvausten tasoon. Valtiovarainvaliokunta totesi mietinnössään VaVM 34/2013 seuraavasti: "*Lainauskorvausjärjestelmän alkuvuosina lainauskorvauksiin oli käytettävissä 3 milj. euroa, mutta sen jälkeen siihen on tehty pieniä korotuksia. – – Näidenkin korotusten jälkeen lainauskorvauksen taso on vielä paljon jäljessä yleisestä pohjoismaisesta tasosta. Lainauskorvausjärjestelmää ei ole myöskään laajennettu koskemaan tutkimus- ja opetuskirjastoja. Valiokunta pitää tärkeänä, että lainauskorvausten tasoa pyritään edelleen nostamaan ja että tiukasta taloustilanteesta huolimatta löydetään myös keinot lainauskorvauksen laajentamiseen tutkimus- ja opetuskirjastoista tapahtuvaan lainaamiseen.*" Sivistysvaliokunta viittasi lausunnossaan 18/2013 kyseisen vuoden talousarviosta antamaansa lausuntoon ja totesi, että korvausten saamiseksi muihin Pohjoismaihin verrattavalle tasolle määrärahoja tulee edelleen nostaa mm. tiede- ja kurssikirjastojen saamiseksi lainauskorvauksen piiriin.

Vuonna 2014 tulevaisuusvaliokunta otti lausunnossaan (TuVL 3/2014) kantaa lainauskorvausten tasoon todeten muun muassa seuraavaa: *"Tekijöiden omaisuuden suojan ja yhdenvertaisen kohtelun turvaamiseksi oikeus lainauskorvaukseen tulee tulevaisuusvaliokunnan mielestä laajentaa koskemaan myös opetus- ja tutkimuskirjastoista tapahtuvaa lainaamista.—Tulevaisuusvaliokunnan mielestä hallituksen esityksessä vuoden 2015 talousarvioksi lainauskorvauksiin esitetty 150 tuhannen euron korotus on askel oikeaan suuntaan. Tämäkään toimenpide ei kuitenkaan vielä ole riittävä nostamaan lainauskorvauksia eduskunnan useasti edellyttämälle pohjoismaiselle tasolle."* Samana vuonna valtiovarainvaliokunta kiinnitti mietinnössään (VaVM 37/2014) huomiota hallituksen tekemään täydentävään budjettiesitykseen, jonka seurauksena määräraha nousi 8 225 000 euroon ja oli siihen erittäin tyytyväinen. Valiokunta kiinnitti kuitenkin edelleen huomiota järjestelmän epäkohtiin ja totesi seuraavaa: *"Valiokunta pitää tärkeänä, että lainauskorvausten tasoa korotetaan edelleen ja että se nostetaan seuraavalla hallituskaudella Pohjoismaiselle tasolle. Lisäksi järjestelmä on laajennettava myös tutkimus- ja opetuskirjastoista tapahtuvaan lainaamiseen. Mahdollisuus lainata kirjoja ilmaiseksi kirjastosta vähentää teosten myyntimääriä, jolloin kirjailijat menettävät myynnin perusteella maksettavia tekijänoikeuskorvauksia, jotka muodostavat tekijän työstään saaman palkan."*

Lainauskorvaus ja opetus- ja tutkimuskirjastot

Lainauskorvausten alhainen taso on ollut erityisen ongelmallinen tieto- ja oppikirjailijoiden kannalta. Suomessa kirjastojen vuosittainen kokonaislainamäärä on noin 95 miljoonaa lainaa, opetus- ja tutkimuskirjastojen osuus tästä on noin 17 miljoonaa. Merkittävä osa kirjallisuuden lainoista tehdään siis kirjastoista, joista tapahtuvasta lainaamisesta ei makseta tekijöille lainkaan korvausta. Opetus- ja tutkimuskirjastoista lainataan usein eri teoksia kuin yleisistä kirjastoista: esimerkiksi kurssikirjoina olevat teokset ovat jatkuvasti lainassa. Tekijöiden omaisuuden suojan ja yhdenvertaisen kohtelun kannalta on tärkeää, että myös opetusta ja tutkimustoimintaa palvelevat kirjastot otetaan pikaisesti lainauskorvausjärjestelmän piiriin. Nykymuodossaan lainauskorvausjärjestelmä ei kohtele kirjallisuuden tekijöitä tasapuolisesti.

Tämän epäkohdan korjaaminen on vireillä, sillä parhaillaan on lausuntokierroksella hallituksen esitys, jonka seurauksena korvauksen piiriin otettaisiin yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen kirjastot. Lain-

muutoksen pikainen toteuttaminen on välttämätöntä. Muutoksen seurauksena samaa määrärahaa tulee jatkossa jakamaan noin 17 miljoonaa uutta lainatapahtumaa. Tästä syystä on myös erityisen tärkeää, että määrärahan taso korjataan pikaisesti vastaamaan eduskunnan toistuvasti edellyttämää pohjoismaista korvaustasoa. Talousarviossa esitetyllä 150 tuhannen euron korotuksella tämä ei tule tapahtumaan. Tämä tarkoittaa, että tekijä saa vuonna 2016 yhdestä lainatapahtumasta alhaisemman korvauksen kuin kuluvana vuonna.

Yliopisto- ja ammattikorkeakoulujen kirjastojen tuominen lainauskorvauksen piiriin ei saa kuitenkaan viivästyä määrärahan liian alhaisen tason vuoksi. Epäkohtaan on kiinnitetty huomiota todella pitkään ja sen korjaaminen on välttämätöntä opetus- ja tutkimuskirjastoista lainattavien teosten tekijöiden perustuslaillisten oikeuksien näkökulmasta. Valtiovarainvaliokunnan tulee osoittaa lainauskorvauksiin selkeä korotus, jotta toistuvasti esitetty poliittinen tahto lainauskorvausten tasosta toteutuu.

Käyttöoikeuskorvausten ALV-kohtelun yhtenäistäminen

Tekijänoikeusjärjestöt ovat olleet keräämistään tekijänoikeuskorvauksista arvonlisäverovelvollisia matalamman arvonlisäverokannan mukaisesti vuodesta 2009 saakka. Tämän seurauksena lainauskorvauksiin on lisätty arvonlisäveron osuus, joka palautuu valtiolle vähennettynä järjestöjen tekemien arvonlisäverovelvollisten ostojen alv-osuudella. Lainauskorvaus on aikaisempina vuosina ollut talousarviossa momentilla 29.01.22 (*Eräät käyttöoikeuskorvaukset*). Kyseisellä momentilla olevat tekijänoikeuskorvaukset on aiemmin esitetty ja esitetään edelleen nettomääräisinä ja arvonlisäveron osuus lisätään niihin erilliseltä arvonlisäveromomentilta.

Vuoden 2016 talousarviossa lainauskorvaus on siirretty hyvitysmaksun kanssa samalle momentille 29.80.41 (*Eräät käyttöoikeuskorvaukset*). Kyseistä momenttia ei ole linkitetty erilliseen arvonlisäveromomenttiin, vaikka näin olisi tullut menetellä talousarvion yhtenäisyyden vuoksi. Kaikkia valtion talousarviosta maksettavia tekijänoikeuskorvauksia ei esitetä nyt keskenään vertailukelpoisella tavalla eikä tätä tuoda myöskään talousarviossa esiin. Momentille 29.80.41 on varattu 9,2 miljoonaa euroa vuoden 2016 lainauskorvauksiin. Tämä lainauskorvauksiin varattu määräraha esitetään aikaisemmasta käytännöstä poiketen nyt bruttomääräisenä. Budjettimomentilla esitetystä korvaustasosta tullaan siis vähentämään arvonlisäveron osuus, joka tulee palautumaan lähes täysimääräisesti takaisin valtiolle. Toisin kuin budjettimomentilla todetaan, lainauskorvausten maksettava määrä ei siis ole todellisuudessa 9,2 miljoonaa euroa.

Sivistysvaliokunnan vuoden 2016 talousarviosta antamasta lausunnosta 3/2015 käy ilmi, että myös sivistysvaliokunta on ymmärtänyt talousarvion esitystavasta johtuen tekijöille maksettavan lainauskorvauksen tason olevan 9,2 miljoonaa euroa vuonna 2016. Arvonlisäveron osuuden esitystapa tulee yhtenäistää kaikkien valtion budjetista maksettavien tekijänoikeuskorvausten osalta.

Lainauskorvauksiin budjetissa osoitetun määrärahan tulee aiempien vuosien tapaan olla nettomääräinen ja kokonaisuudessaan käytettävissä tekijöille suoritettaviin korvauksiin. Vetoamme valtiovarainvaliokuntaan, että korjaatte tämän epäkohdan talousarvioon ja lisäätte budjettimomentille 29.80.41 viittaussäännöksen asianomaiseen arvonlisäveromomenttiin tai siirrätte kaikki tekijänoikeuskorvaukset samalle budjettimomentille 29.01.22. Näin meneteltäessä kaikkia tekijänoikeuskorvauksia kohdeltaisiin valtion talousarviossa yhteneväisesti ja talousarviossa kerrottaisiin myös lainauskorvauksen osalta todellinen tekijöille maksettavan korvauksen määrä, kuten aiempina vuosina on ollut käytäntönä.

Poliittisen tahdon on toteuduttava

Lainauskorvaus ei ole harkinnanvarainen tuki, vaan tekijöille suoritettava tekijänoikeuskorvaus heidän teostensa maksuttomasta hyödyntämisestä. Lainauskorvauksen tulee olla kohtuullinen korvaus teosten lainaamisesta, eikä se saa Euroopan unionin tuomioistuimen kesällä 2011 antaman tuomion (C-271/10) mukaan olla tasoltaan ainoastaan symbolinen.

Esitämme, että valtiovarainvaliokunta osoittaa lainauskorvauksiin varattuun määrärahaan lisäyksen, jolla tekijöiden oikeus kohtuulliseen korvaukseen teosten maksuttomasta kirjastolainaamisesta vihdoin toteutuu. Tämä on eduskunnan, parlamentarismin ja tekijänoikeuksien kunnioittamista.

Helsingissä 5. päivänä marraskuuta 2015

SANASTO RY

Virpi Hämeen-Anttila
Puheenjohtaja

Anne Salomaa
Toiminnanjohtaja

Liite 1: Lainauskorvaus pähkinänkuoressa